

CONCEPTUL DE „SPAȚIU PRAGMATICO-DISCURSIV” ÎN INTERPRETAREA OPEREI BELETRISTICE

VASILE VOICULESCU: DOUĂ SPAȚII PRAGMATICO-DISCURSIVE

„Domnilor, dacă n-aș fi ajuns medic, cred că aș fi fost preot.”
(*Confesiuni*)

0.1. O analiză a spațiilor pragmatico-discursive în care Vasile Voiculescu folosește terminologia medico-farmaceutică poate fi întreprinsă cu referire la două ipostaze: aceea de medic-specialist, dar adresându-se unui public larg, și aceea de scriitor moralist, creștin, abordând o temă de medicină (socială) într-o manieră SF, ce are în vedere un public cultivat, solicitat din perspectiva eticii. Pentru primul caz, avem în vedere tipărirea cărții *Toate leacurile la îndemână* (1935), după o bogată activitate publicistică de răspândire a cunoștințelor medicale și igienico-sanitare; pentru al doilea, obiectul de studiu este alegoria-pamflet *Lobocoagularea prefrontală* (1948), a cărui semnificație generală este descifrată în eseul *Vasile Voiculescu, subversiv*, semnat de Elvira Sorohan (cf. /www.romlit.ro/ „Fundatia România literară”).

0.2. În ambele situații, avem în vedere prezența, cu pondere diferită, a unei terminologii medicale propriu-zise, în discursuri comparabile *sui-generis*: intenția de a face cunoscute unui anumit public-țintă mijloacele și modalitățile practice de tratare, la *îndemâna* acestuia, a celor mai obișnuite boli, respectiv comunicarea, într-o formă originală, cu intenție polemică, a unei noutăți în ceea ce privește intervenția pe creier, de factură psiho-chirurgicală. În acest caz, este vorba, de fapt, numai de un pretext: apariția, în 1948, a unui studiu de pionierat al medicului francez Pierre Wertheimer, intitulat *La lobotomie préfrontale: Essai de psycho-chirurgie*, apărut în „*Annales Médico-Psychologiques*” (fapt asupra căruia vom reveni).

Precizăm, aşadar, că nu ne-am propus ca obiect de studiu termenii medicali (popolari sau științifici) din proza propriu-zisă voiculesciană, ce aparțin unui alt spațiu pragmatico-discursiv.

0.3. Pentru analiza, în cadrul schițat, a terminologiei medico-farmaceutice a lui Vasile Voiculescu ne-am folosit, potrivit relevanței

textelor, de grila aferentă conceptului de „spațiu pragmatico-discursiv” (SPD), pentru care vezi *Preambulul*, cu precizarea că, în cele ce urmează, vom folosi, aşadar, aceste repere pentru a analiza discursul scriitorului în operele anunțate anterior, ca un demers, în fond, de lingvistică a textului, după coordonatele generale pe care le vom pune în lucrare și în analiza unei opere publicistice a lui I.L. Caragiale, consacrate viziunii acestuia în ceea ce privește generarea proverbelor și zicătorilor, respectiv pătrunderii enunțului aparținând discursului repetat în discursul public.

0.4. Rezumând datele din schema SPD prezentată în *Preambul*, pentru o mai lesnicioasă orientare a cititorului, avem în vedere două categorii de fapte: A. Datele obiective ale comunicării, respectiv A^a = spațiul comunicării, în trei situații ([1] public, [2] socioprofesional, [3] personal), căruia îi corespunde A^b = registrul comunicării (public formal, public informal și familiar, respectiv intim sau ludic), și B. Datele subiective ale comunicării, ținând de dotarea individului vorbitor, respectiv B^a = competența lingvistică, în trei ipostaze, [1] elocuțională, [2] idiomatică, [3] expresivă, atribute concretizate prin B^b = variația lingvistică (diatopică, diastratică și diafazică).

1. Discursul voiculescian în prima ipostază: tehnicianul-predicator

1.0. Pentru un „contract de comunicare” Voiculescu, în cadrul unor anumite SPD, avem în vedere, în primul rând, faptul că autorul, în calitate de medic, a fost, mai mulți ani, practician în mediul rural și a avut o remarcabilă activitate de popularizare a cunoștințelor medicale și igienico-sanitare prin publicații de profil și prin emisiuni radiofonice. La acestea, poate fi adăugată experiența contactelor cu bolnavi din diferite straturi sociale în timpul campaniei din Bulgaria (1913), în timpul primului război mondial, când a condus un spital militar la Bârlad, dar și ca medic având o îndelungată practică în mediul urban.

Pentru informații documentare, vezi Popescu 2003: passim; cf. și Voiculescu 1998: 9-31, *Cronologia vieții și a operei lui Vasile Voiculescu*.

Cunoașterea lucrurilor, favorizată de practică, dar și firea omului sunt acelea care au făcut din posesorul unei diplome de „Doctor în Medicină și Chirurgie” (cu o teză din acest din urmă domeniu) unul dintre pionierii homeopatiei și medicinei naturiste în România (memorialistica abundă în relatări despre importanța pe care o acorda Voiculescu tratamentului naturist, dar și psihologic al bolnavilor).

1.1. Competența lingvistică

1.1.1. Titlul „Toate leacurile *la îndemână*” este explicat de Voiculescu în prefața intitulată „Cuvânt de lămurire”: dicționarul respectiv este scris „pe înțelesul tuturor”, fiind o „carte gospodărească”; dar plasarea, firească, într-un SPD socioprofesional (A^a [2]) este permanent intersectată de situarea în SPD personal (A^a [3]), prin activarea permanentă a unor date de contact cu cititorii (pe care îi sfătuiește cum să nu devină pacienți!).

Spre deosebire de optica dicționarilor de tipul „doctorul de casă”, care, alfabetic, înregistrează pe primul loc nume de boli, și apoi denumiri de medicamente (și de tratamente, instrumente etc.), „cartea de față e un dicționar *de leacuri*” (numele bolilor fiind înregistrate într-un indice aparte). Profesând crezul medicinei naturiste, homeopatice, medicul face operă de popularizare a remediilor respective, de educație igienico-sanitară și medicală „mai ales pentru oameni sănătoși”; prin corelarea cu „lista boalelor”, se „înlesnește folosința cărții, până a o face *aproape și un dicționar de boale*” (evidențierea grafică ne aparține).

1.1.2. Iată, de la început, în descrierea experienței personale de medic rural, și o probă a situării atente într-un anumit spațiu al comunicării, în consonanță cu registrul adecvat, și a evaluării resurselor ce țin de competența lingvistică:

„Cât am fost medic de plasă am băgat de seamă că zadarnic îi vorbeam omului de boală, de pază și îngrijiri. El nu pune preț și nu credea decât în sticluța cu *doctorii* sau în pachetele cu prafuri pe care le scoteam din lădița cu *leacuri*”.

Din perspectiva SPD asumat (A^a [2]), opoziția lexicală marcată grafic învederează intenția acreditării drepturilor registrului familiar (cf. A^b); paralel, sinonimia ține de competența idiomatică (B^a [2]) și, în același timp, subliniază funcționarea variației lingvistice diastratice (cf. B^b).

1.1.3. Citatul de mai sus, privind distribuția lexicală, anticipă specificul talentului de comunicator al medicului Voiculescu, pe care îl putem urmări în toate articolele dicționarului său. Să trecem în revistă câteva nume de plante „de leac”, oprindu-ne asupra unora din cele mai puțin comune, pentru a urmări problema sinonimiei și, uneori, registrul explicațiilor (toate după Voiculescu 1935: s.v.):

asmățuiul (fonetisme muntenești; fiertura „ar aduce regula împuținată ori oprită – luna la femei”); *brâncuța* – frunza voinicului, *sâmcuță*; *cătușnic* – iarba mâței; *cetena de negi* – sabină; *crușarul* – *crușei*, *pațachină* („se întrebuințează coaja, uscată bine

și veche, pentru ieșirea afară la bolnavii încuiați"); *dovleacul* – *bostan* („semințele... sunt bune pentru gonirea viermilor /limbricilor, panglicei/ din mațe"); *iarba usturoasă* – *dumbăț*, *usturoi de lac*; *împărăteasa* – *curcubeața*, *mutătoarea*, *tidvă de pământ*; *inima* „este un mușchiu plin de sucuri și de substanțe lecuitoare pentru boalele de inimă"; *mamă* („foi de mamă, cum îi spune lumea, sunt păstăile de la buruiana siminichiei"); *nemțoaice* – *călțunași*, *lupidragi*, *condurul doamnei*; *osul iepurelui* – *dârmotin*, *sudoarea calului*, *sălășitoare* („rădăcina este așa de tare că oprește câteodată plugul în loc, de unde numele de osul iepurelui"); *rostopasca* – *calce mare*, *crucea voinicului*, *măselariță*; *strașnic* – *acul pământului*, *părul Maicii Domnului* („ceaiul se dă în tuse veche"); *tortel* – *torișel*, *borangic*, *steagul zânelor*, *părul Sfintei Marii* („e un leac bun pentru cei încuiați cari sufer de stomac și de ficat, cu gălbinare").

Iată și informațiile despre *anghelică*, cu sinonimul *obligeană*: „ațâțătoare de poftă de mâncare și liniștitoare a durerilor de pânțece, pentru pătimiși cari au mistuirile grele, cu râgâieli și vânturi"; sunt lucruri cunoscute și de Tarsița Popeasca, personaj al lui Caragiale din *Articolul 214*: „Am gustat de dimineață niște anghelică de casă... Nu știu ce purdalnicu îmi venea de cum m-am sculat, pardon, de la stomac!"; „Anghelica! Teribelă pentru stomac...".

Caracteristică pentru preocupările „medicului fără arginți", cum era supranumit Voiculescu, este o informație privind păstrarea sănătății pe care nu am întâlnit-o în nicio lucrare de gen, aceea referitoare la utilizarea hârtiei pentru a preveni înghețul persoanelor, reflectând mentalul medicului în contact cu oameni săraci de la țară și din mahalale ale Bucureștiului, dar și a excursionistului prin munți care a fost Voiculescu:

„HÂRTIA apără contra frigului. Pe geruri mari putem băga, pe sub haină, hârtie împăturită, atât pe piept cât și în spate. Picioarele înfășurate, peste ciorap ori obiele, în hârtie și apoi băgate în cisme ori opinci, îngheață mai greu decât numai cu ciorapii" (*op. cit.*, p. 141-142). Peste timp, pare un enunț premonitoriu privind adevăratul abandon vestimentar al scriitorului bolnav, după ieșirea din închisoare, situație ce ne aduce aminte pagini din *Celibatarii* lui Montherlant.

1.2. Variația lingvistică

1.2.1. Sinonimia, bogată, vizează performanța din perspectiva *variației diatopice* în primul rând, dar, probabil, nu aici am putea găsi explicația pentru apariția unor fonetisme regionale muntenesti („păstrau cu grije taina..."; „sămânța de muștar *râjnită*"; *op.cit.*, p. 56, respectiv 224) sau aparținând graiurilor de la curbura Carpaților: „borșul din *husci*"; cf. și *hușci* pentru *huște* (*op.cit.*, p. 81, respectiv 143). La Voiculescu, aiurea, găsim și *caleșci*, *pușci*,

formele de plural de la *caleașcă*, *pușcă*, forme verbale iotacizate, de tipul „să vază”, „să arză”, „să deschiză” etc.; o aplicație de sinonimie regională riscată o constituie, presupunem, „muntenizarea” unui moldovenism: în dicționar apare o denumire „cismele cucului”, glosată prin „ciuboțica cucului” (*op.cit.*, p. 103), denumirea curentă a plantei respective.

1.2.2. Variația diastratică. Opera medicului preocupat de educația igienico-sanitară are în vedere și cunoașterea terminologiei contemporane scrierii; de aici, neologismele, de obicei în textul explicațiilor, care numesc nu doar medicamente și substanțe, uneori „decodate” (de tipul *amoniac*, *aspirină*, *bismut*, *chinină*, *colir*, *iodoform*, *loțiune*, *mercur* „argint viu”, *morfină*, *piramidon*, *tinctură de iod*, *zinc*) și tratamente (*bandaje*, *clismă* „clistir”, *dezinfecție*, *hidroterapie*, *inhalație*, *masajul* „trasul”, *pansament*, *plasture*), ci, este drept, mai rar, chiar boli (*constipație*, *diaree*, *fractură*, *sciatică*, *sculament*, *varice* etc.) sau aparate și instalații (*canulă*, *irigator*, *ventuze*), un aspect asupra căruia nu stăruim (am semnalat, mai sus, *extensia tematică* a dicționarului; câteva observații asupra prezenței neologismelor în *Toate leacurile...* (cf. și *supra*).

1.2.3. Variația diafazică, ca efect al competenței expresive, firești la un talentat scriitor, se manifestă în autenticele perorații ale predicatorului din templul responsabilității civice și al igienei sociale. Textul de informație tehnică, din numeroasele micromonografii ce întrerup structura unui dicționar propriu-zis (cum sunt, de exemplu, cele de sub cuvintele-titlu *băile*, *igienaindividuală*, ~ *satului*, *laptele*, *legumele*, *mierea*, *soarele*, teme ale articolelor din periodice sau/și ale conferințelor radio), este însuflețit de narațiuni sfătoase ori pledoarii cu adresă socială. Iată câteva exemple:

„Bucatele, odată vârate în noi, se mistuie și se prefac în căldură mocnită, așa cum ard lemnele într-o sobă, ca să încălzească odaia. Nu e o minciună dacă am zice că noi purtăm soba înăuntru nostru. Dar hrana nu slujește numai la încălzirea noastră, ci și la putere. Cu hrană muncim și trudim. Hrana seamănă cu cărbunii cari ard în pânțele locomotivei care trage trenul. O parte din căldură încălzește iarna vagoanele. Dar cea mai mare parte din puterea cărbunilor cari ard slujește la muncă, adică trage vagoanele. De aceea, omul care muncește trebuie să mănânce cumsecade și vara...” ; „Totuși, omul nu e numai al lui; e al nevastei, al copiilor, cu un cuvânt al familiei, pentru care trebuie să se păstreze” (*op. cit.*, p. 151, 154);

„În fiecare an se deschide în București o expoziție a laptelui. Scopul ei este să arate foloasele mari ale laptelui și prin aceasta să îndemne lumea să bea cât mai mult lapte. Căci și aici, ca și în celelalte meserii și producții, aceeași lege anapoda:

cismarul poartă ghetete proaste, croitorul n-are haine bune... Tot așa, noi, țărani și crescători de vite get-beget, suntem printre popoarele care beau cel mai puțin lapte din lume” (p. 173);

„În sfârșit, trupul e făcut din schela oaselor, pe care e prinsă carnea. Această schelă de piatră are nevoie mereu de reparații, căci se roade, se mănâncă. Vegetalele, legumele sunt cele mai bogate în minerale care formează piatră oaselor și din aceste vegetale își ia organismul materialul trebuitor oaselor” (p. 184);

„Zahărul e plăsmuire, e o născocire a fabricilor, e un lucru mort, scos din sfeclă, așa de pildă cum e spirtul scos din porumb și cartofi. Pe când mierea e o zămislire firească, o lucrare vie a albinelor” (p. 212);

„Oamenii ar trebui să cultive mai mult grâu și secară... În alte țări, înaintate, porumbul și mălaiul se dau numai vitelor... Vecinii râd de noi poreclindu-ne mămăligari. Adevărul e că pâinea e mai hrănitoare și mai sănătoasă ca măămăliga, care, făcută din mălai încins, ori scos din porumb necopt, aduce pelagra” (p. 245);

„Soarele este cel mai puternic ucigător al microbilor [în altă parte microbii sunt numiți *semincioarele boalelor*]. El ucide bacilul tuberculozei în 6 ceasuri. De aceea, să deschidem larg ferestrele și să-l lăsăm să intre pretutindeni. Casele trebuie făcute așa ca să le bată soarele din toate părțile” (p. 203).

1.2.4. În postura de tehnician în domeniul medicinei, stăpânind secretele meseriei, statuat învedereat de expresia competenței idiomatice (cumva estompată, cu tact și discreție), *scriitorul* este permanent preocupat de posibilitățile înțelegerii și acceptării mesajului său de către cititor și se manifestă plenar pe terenul competenței expresive, concretizată în note ale variației diatopice și diafaze.

2. Discursul voiculescian în cea de a doua ipostază: scriitorul-predicator

2.1.0. Se impun câteva preliminarii privind geneza alegoriei-pamflet a lui Voiculescu, pentru a încerca analiza SPD prezente în respectiva operă din dubla postură în care se prezintă textul: abordarea unei teme științifice, dar tratarea ei într-o operă literară *sui-generis*. Pentru caracterizarea generală a proiecției acestei opere ca literatură, revenim la Elvira Sorohan: „seriozitatea e o mască a ironiei”, iar „săgețile ironiei sunt neconținut trimise din spatele unui scut de aparență științifică” (*loc.cit.*). De aceea, putem accepta portretul de scriitor caracterizat de exegeți drept unul ancorat în credință, misticism și mit, dar și căutător de aventură (cf. Micu 2009: *passim*).

2.1.1. Pre-textul scrierii, în 1948, a *Lobocoagulării prefrontale*, un aspect în mod surprinzător adesea neglijat de unii exegeți, este indicat explicit de

Vasile Voiculescu în rândurile servind ca *motto* la titlu; după un aparent citat („Lobii frontali sunt inamicii umanității. Lobotomizatul pierde compozanta emotivă a activităților sale etc., etc.”), autorul trimite la „Presse medicale, nr. 41 din 10 iulie 1948”¹².

Am arătat, mai sus (§ 0.2), că pentru studiul în discuție, în diferite bibliografii de pe internet, se fac trimiteri la o altă publicație științifică, „Annales Médico-Psychologiques” (tot din 1948) și se dă traducerea titlului lui Wertheimer, *Lobotomia prefrontală, încercare de psiho-chirurgie*, acesta un specialist ce avea să facă o remarcabilă carieră în domeniul lobotomiei (studiul respectiv apare în bibliografia unor contribuții de specialitate actuale; pe de altă parte, pe internet găsim titulatura „l’Hôpital Neurologique Pierre Wertheimer de Lyon”). Or, aparentul citat reprodus mai sus este din *Lobocoagularea*, unde se trimite la un (presupus?) „savant” Karpman și la „celebra lui carte”, *Lobii prefrontali, inamici ai umanității*, date bibliografice probabil imaginare, dar în consonanță cu intenția polemică a lui Voiculescu.

Relația cu textul Wertheimer a fost semnalată de Victor Crăciun-Radu Voiculescu, în nota ce însoțește publicarea *Lobocoagulării*, în vol. Voiculescu 1986: 538-539, problemă asupra căreia vom reveni.

În pofida acestei semnalări, trimiterea la presupusul savant, citat, a fost însă preluată ca atare de unii biografi actuali; vezi, de exemplu, următoarea afirmație: „Pe marginea unei cărți – «Lobii prefrontali, inamici ai umanității», de Karpman [sic!] – Voiculescu dezvoltă un adevărat eseu de combatere a aberației amintite” (Popescu 2003: 145; cf. și „sursa lui Vasile Voiculescu este cartea *Lobii prefrontali, inamici ai umanității*, scrisă de Karpman” (cf. [anonim] /www.vasilevoiculescu.eu/).

Evident, dacă nu este vorba chiar de tipărirea paralelă a studiului, o inadvertență cum este cea semnalată anterior poate ține de strategia narativă a scriitorului, dar este în afara oricărei îndoieli faptul că acesta a citit studiul lui Wertheimer și a dezvoltat, pe cont propriu, ideea consecințelor *lobotomiei*, în ipostaza, imaginară, de *lobocoagulare*, subminând, prin ducerea la absurd, sursa științifică. În orice caz, în pamfletul voiculescian, apar fraze foarte apropiate din textul Wertheimer. De exemplu:

¹² Menționăm faptul că, pentru toate trimiterile la textul respectiv, s-a folosit ediția Voiculescu 1998.

- La Voiculescu (drept citat din... Karpmann!): „[Cel supus operației] rămîne capabil de orice activitate intelectuală sau practică, inginerie, mecanică, matematică, știință, în stare de a exercita orice profesie unde se cere nu numai energia brațelor, ci și scrierea, calculul, judecata, adică îndeplinește toate operațiile mintale necesare activităților practice, realiste...” (după Voiculescu 1998: 608);

- La Wertheimer (în traducere): „După lobotomia prefrontală un individ care a fost antrenat în activitățile practicării dreptului, mecanicii, lucrărilor științifice, rămîne capabil să calculeze, să deducă și să îndeplinească toate operațiunile mentale privind activitățile productive...” (traducere după original, oferită de Victor Crăciun și Radu Voiculescu, care au văzut manuscrisul acestuia, în notele, la care ne-am referit anterior, asupra provenienței textelor din vol. Voiculescu 1986: 539).

Pentru cunoașterea problemei în momentul respectiv, un medic s-ar putea referi și la un studiu ulterior al lui Wertheimer, *Justification et résultats d'une psychochirurgie* (apărut în 1951, în „Revue Philosophique de la France et de l'Etranger”, pe care, probabil, Voiculescu nu l-a cunoscut), iar informații sumare științifice în ceea ce privește *lobotomia*, care se practică, găsim, de exemplu, la Rusu: 2010: 688. Operația este definită drept „intervenție psihochirurgicală destinată distrugerii fasciculelor de substanță albă aferente la lobul frontal, îndeosebi fasciculul talamofrontal...”; după ce se precizează finalitățile („suprimarea durerilor rebele la tratament medicamentos, ca și în unele *tulburări grave de comportament*”), se enumeră modalitățile acțiunii („distrucția poate fi chirurgicală, chimică, termică sau radioizotopică”) și se atrage atenția asupra faptului că „practica pune serioase probleme de bioetică” (evidențierile prin italice ne aparțin). O privire de ansamblu de oarecare actualitate, la M. Meier, „*Adjusting*” people: conceptions of the self in psychosurgery after World War II (/www.zora.uzh.ch/).

2.1.2. În discuție mai intervine un fapt: scriitorului i se atribuie intenția de a reflecta mentalități și practici aparținând unei anumite epoci. O formulare aparent categorică, dar care s-ar putea datora și griji de a nu provoca suspiciuni cenzurii timpului, a lui Mircea Braga, primul editor, în 1982, al *Lobocoagulării prefrontale*, este citată de Victor Crăciun și Radu Voiculescu; după ce tema este pusă în relație cu piesa *Demiurgul* (1943), a lui Voiculescu (în care un medic experimentează modificarea firii unor animale), editorul respectiv a invocat „linia atitudinii civice umaniste, manifestate deschis de scriitor împotriva practicilor de tristă amintire din perioada celui de al doilea război mondial” (Voiculescu 1986: 538); cf. și

raportarea, cu pretenția de reconstituire, la „o barbară practică medicală a anilor '30 -'40 ai secolului trecut. V. Voiculescu redă modalitatea cea mai brutală de «spălare a creierului»” (Constantinescu, V. *Voiculescu, medicul*; este drept, există și referirea la sistemul politic pe cale de a se instala în România în anii scrierii pamfletului).

Problema epocii pe care a avut-o în vedere Voiculescu este pe larg abordată de Elvira Sorohan, în eseu *Vasile Voiculescu, subversiv* (cf. § 0.1). Autoarea pledează, hotărât, pentru o asociere referențială mai largă, raportând ideatica și etica scriitorului la problematica, generală, a marii literaturi pe tema „narațiunilor parabolice” din deceniile următoare; reținem concluziile autoarei că Voiculescu „reflecta codificat societatea opresivă, unde trăiește în și contra ei” și că „în 1948, când asupra umanității din zona carpatină începe să se reverse valul roșu al comunismului..., Voiculescu presimte primejdia și îi dă forma ironică, înșelător neutră, din *Lobocoagularea prefrontală*”.

2.1.3. Nu există niciun motiv de a pune sub semnul îndoielii capacitatea de vizionar a lui Vasile Voiculescu, dar, pentru cadrul abordării procesului de mutilare a psihicului uman, nu putem neglija legătura cu piesa *Demiurgul* (ca reflex nemijlocit al unor realități caracteristice anilor '40), mai ales că acest declanșator a fost invocat de diverși exegeți, dintre care l-am citat mai sus pe Mircea Braga (chiar în relația cu *Lobocoagularea*), căruia i se pot adăuga și alte nume. Chiar și pentru Ovidiu Papadima „piesa *Demiurgul* este o dramă surprinzător de modernă, având ca temă primejdiile cu care amenință omenirea știința zilelor noastre, în mâinile unor savanți lipsiți de omenie” (Papadima 1973: 7), dar posibila filiație la care ne-am referit este luată în considerare și de Florin Popescu. După ce pune în discuție, mai întâi, perspectiva unei noi formule de teatru a dramaturgului („Să fie *Demiurgul* un prim pas făcut de Voiculescu către teatrul politic? De ce nu?”), biograful afirmă: „*Demiurgul* premerge unui text de care se leagă prin numeroase fire, *Lobocoagularea prefrontală*... un fel de pamflet-povestire pe o idee de mare umanism: aceea că, indiferent de aberantele teorii ale modificării anatomiei, afectele, fondul de sentimente individuale nu pot fi distruse” (Popescu 2003: 145). Și Roxana Sorescu avea în vedere o reluare a temei din *Demiurgul*, sub semnul „voinței de putere”, egală „cu puterea de intervenție fizică asupra celuilalt, transformând supraomul nietzschean într-un tiran contemporan” (Sorescu 1998: 40-41).

2.2. Spații și registre ale comunicării

2.2.0. Dubla ipostază a textului, prin comparație cu *Toate leacurile* și prin raportarea la SPD, oferă posibilități multiple de analiză în primul rând în ceea ce privește spațiile comunicării.

2.2.1. Ca dezbateri asupra unei probleme social-umane abordate din perspectivă filozofică și civică, textul cuprinde repere ale *spațiului public* al comunicării (A^a [1]), marcat de expresia lingvistică a registrului public formal (cf. A^b), în enunțuri reflectând competența idiomatică (B^a [2]). Putem recunoaște două niveluri (N) diferite, după cum urmează:

– N¹, al unei terminologii social-politice de ansamblu, a vieții publice (ținând seama și de intenția parodierii amare a discursului politicianist, în general): *prezidiu, comitet, fericire obștească, pace socială, justiție ~, situație privilegiată, fâgașul progresului, sălașul nefericirii* etc.;

– N², al unei terminologii și frazeologii politice a regimurilor totalitare, în speță cel comunist, aparent asumate: „Perfectul Prezidiu Permanent al Popoarelor Păcii” (P.P.P.P.P. – epoca scrierii textului se caracteriza prin frecvența apariției, la noi, a acestui tip de abrevieri: U.R.S.S., A.R.L.U.S. etc., manieră de „încifrare” specifică și regimului nazist din Germania – N.S.D.A.P., sau mișcării legionare din România – L.A.N.C.); „popoarele păcii” (se instituiseră sintagma „lupta pentru pace”), „uriașa putere a masei organizate”, „măreața construcție”, „imensa uniune a oamenilor liberi”, „perfect cetățean aliniat în muncă”, „pacificarea omenirii”, „convocarea plenarelor”, „genială inspirație”, ridicarea unei persoane „la rangul suprem”, identificată „pentru masele democratice cu Dumnezeu”, care este „închinată și mărită”, „într-un cult care întrece tot fastul ceremonial al vechilor religii”. În astfel de formule sunt ușor de recunoscut expresii ale propagandei comuniste incipiente din România, acreditând trimiterea Elvirei Sorohan, citată anterior, la epoca în care, în România, „începe să se reverse valul roșu al comunismului”, în speță impunerea cultului extrem al celui numit „genialul conducător al omenirii, I.V. Stalin”.

Îmi amintesc reacția profesorului nostru de muzică de la Șendriceni-Dorohoi, fostul preot N. Guragata: înainte sau după ce sulfa în camerton, dând tonul pentru a dirija corul „Lui Stalin, Slavă, Slavă-i cântăm”, mormăia ceva în genul „asta-i prea de tot, nici la sfinți nu li se spune, se spune numai Tatălui, Fiului și Sfântului Duh”; fetele, din corul reunit, pretindeau că își făcea chiar cruce cu limba!

Nu este însă mai puțin adevărat că alte caracterizări ale epocii „lobocoagulării”, cum ar fi interesul statului pentru „valuta forte”, dar mai ales considerarea reproducerii persoanelor ca „lucrare de stat, oficială”, drept „slujbă cetățenească”, având aspectul de anticipări pentru România, erau probleme la ordinea zilei în Germania lui Hitler. Astfel, sfera dezumanizării incriminate sarcastic de Vasile Voiculescu se extinde la orice spațiu geopolitic de îngrădire a libertății existenței individuale și de mutilare spirituală.

2.2.2. Și în ceea ce privește *spațiul socio-profesional* al comunicării (A^a [2]), marcat de expresia lingvistică a registrului public informal, în enunțuri reflectând tot competența idiomatică, dar la nivelul profesiei, putem recunoaște tot două niveluri (N) diferite, după cum urmează:

– N¹, al terminologiei medicale de profil, adecvată pre-textului științific al operei, prezintă mai ales în partea introductivă și în secvențe de actualizare a problemei, cu profil de părți care în retorică au statut de „exordiu”; aici, „contractul de comunicare” îi impune scriitorului o inițiere de creditare profesională ca emițător. De aici atmosfera și tonalitatea de comunicare „endogenă”, ca între specialiști, care pot fi cititorii medici sau aparținând unor domenii ale științelor „pozitive”. Iată enunțuri de acest tip:

„După ce se înșuruba, aparatul se declanșa singur grație unui sistem de referințe automate, care arătau cu precizie matematică locul pe unde trece din lobul frontal anterior al creierului, către nucleii cenușii lăuntrici, fasciculul de fibre nervoase care face puntea între aceste sedii psihice. Atunci, prin două găurile opuse, fișneau dintr-o parte și din alta, străbătînd oasele frunții, două fascii de raze, care, întîlnindu-se într-un minuscul trăsnet radioactiv, în punctul ales, ardeau instantaneu și total numai sculul de fibre cu pricina”; „tot soiul de reactivi, electro și isotopi”; „epifiza, glanda pineală, păru ușor modificată, congestionată și infinitezimal crescută”; „se găsi că inima își schimbase nu numai aspectul, forma și greutatea, ci și arhitectura histologică. Era mai grea, mai roșie, mai globuloasă, mai puțin musculoasă, înțesată cu fibre nervoase și ganglioni autonomi”;

– N², care reflectă practica propriu-zisă a medicului Voiculescu, complicatele probleme ale lobocoagulării fiind încadrate mediului obișnuit al reprezentărilor ținînd de cele obișnuite ale medicului curant; este vorba de diagnostice, instrumentar etc.:

„La început, operația asupra lobului prefrontal se făcea numai bolnavilor, anxioșilor, melancolicilor, obsedaților de sinucidere, rîvnitorilor la perfecțiune,

schizofrenicilor, nebunilor, pe care de cele mai multe ori îi aducea în fire. Dar atunci era o operație sîngeroasă. Se scobeau două găuri în oasele capului și chirurgul bîjbîia cu bisturiul prin creier după rădăcinile fibrelor vinovate”; „șirul de sterilizări, vaccinări și revaccinări care garantau sănătatea publică”; „Căci nu numai în spitale, dispensare, primării, fabrici, ateliere, școli, dar nu era casă în care să nu se găsească, printre cele mai uzuale instrumente medicale, termometru, ventuze, irigator etc., și cîte o coroniță de lobocoagulare. Prezența ei era obligatorie”; „se arătară în chip fiziologic, între altele, ici-colo, cazuri de dispepsii, tulburări de mistuire, crize de ficat, lipsă de poftă de mîncare, anemie și mai ales constipație”.

2.2.3. Dar, datorită faptului că, în fond, nu suntem în prezența unei lucrări de specialitate, ci a unui text literar, se produce ușor glisarea către spațiul personal, familiar, al comunicării (A^a [3]), marcat de expresii ale competenței expresive și ale variației diafaze (cf. B^b). Scriitorul, parcă sfidînd și negînd celelalte registre, se adresează unei persoane apropiate, pe care vrea să o sensibilizeze prin epitet și metafore; cîteva exemple: „fasciculul de fibre nervoase” devine „scutul de fibre”, „lăstare de fibre răufăcătoare”, respectiv „fibrele vinovate”; inima este un „cuib de mușchi găunoși”; „în partea de sus, pe globul ei, numaidecît sub ieșirea cîrjei aortice, se prăsiseră niște sîmburi creți de substanță cenușie, care aduceau aidoma cu niște muguri de creier”. Iată și enunțuri în tonalitate poetică:

„Copiii, născuți toți în maternități, rămăneau acolo și nu erau legănați, ceea ce ar fi constituit o înclinare mai tîrziu spre reverie. Nu erau adormiți în lăut sau cîntece, nu auzeau un basm, nu ascultau o poveste”;

„Această glandă – spuneau superstițiile – se proiecta afară din craniu la oamenii dinaintea noastră și prin ea se putea privi lumea viitoare. Prin ea se primeau insuflările și inspirațiile de sus. Apoi ea se retrăgea și se ascundea iar sub oasele capului. Aici se făcea în timpurile barbare tonsura preoților, pe unde s-ar fi înlesnit, țineți-vă rîsul, pătrunderea Duhului. Alți autori și mai ridicoli susținuseră că ea ar fi fost ochiul ciclopului”;

„Vechile superstiții din erele primitive puneau în inimă centrul cunoașterii suprafirești. Și, pentru unirea cu duhul, pretindeau că pot, cu anumite practici de închinare, să coboare mintea în inimă”;

„Radiocoagularea stîrpi pe loc și acest nou camuflaj al duhului răzvrătit în om”.

Impresionant este finalul, de crez optimist al autorului *Poemelor cu îngeri* și *Ultimelor sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*: „Dar Duhul evacuat vagabondează prin lume și își caută, chinuind neconținut pe bieții oameni, alt locaș”.

2.3. Competență și variație lingvistică

2.3.1. Pentru evaluarea ansamblului, să remarcăm că, în textul voiculescian, dominant este ultimul aspect la care ne-am referit, prioritatea acordată contactului intim cu cititorul, relației umane cu acesta, prin mărcile competenței expresive și ale variației diafazice; *chirurgul* Voiculescu pare că manifestă măcar reținere, dacă nu chiar oroare față de intervenția brutală asupra corpului omenesc. Și aceasta pentru că, în fond, așa cum nota Roxana Sorescu, *Lobocoagularea prefrontală* este o alegorie „despre neînvinsul har al iubirii” (*Notă asupra ediției*, la Voiculescu 1998: 8).

Iată o pagină de memorialistică, a Virginiei Cartianu, ce servește presupunerii formulate anterior:

„Din amintirile mamei, în timpul primului război mondial, Vasile Voiculescu fusese numit medic-șef al unui spital militar înființat la Bârlad, post de mare răspundere pentru un tânăr medic generalist, care își începuse cariera la țară, cu șase ani mai înainte. La spital se aduceau ostași grav răniți și adeseori trebuia intervenit imediat, de teama complicațiilor. Chirurgii nu ezitau să procedeze la amputări pentru a salva viața răniților; dar viața aceluia avea să rămână a unui invalid. Această grijă a avut-o și față de sublocotenentul Nicu Stănescu, tatăl meu, pronunțându-se împotriva chirurgului care socotea necesară amputarea unui picior. Transferat pentru tratament la Iași, tatăl meu a fost salvat de la o tristă infirmitate pe restul vieții grație medicului Vasile Voiculescu” (Constantinescu, V. Voiculescu, medicul).

2.3.2. Pentru o comparație pe care o considerăm edificatoare, aceea cu Rabelais, să recitim o scurtă descriere: înainte de descoperirea lobocoagulării, extirparea fasciculului de fibre nervoase, o intervenție ce elimina psihicul și sensibilitatea, pentru crearea omului „nou”

„era o operație sîngeroasă. Se scobeau două găuri în oasele capului și chirurgul bijbia cu bisturiul prin creier după rădăcinile fibrelor vinovate”;

sau, o altă descriere, a acțiunilor întreprinse după eșecul primei faze a acțiunii de izbăvire a omului, prin „trăsnetul coagulator”, „de toate nenorocirile care însoțesc conștiința de sine”:

„Se disecară cu amănunțime morții, se făcură numeroase viviseccii pe voluntari, se sacrificară sute de mii de indivizi pe altarul binelui obștesc, despicîndu-se astfel inimile lor, care fură cusute la loc”.

Așadar, nici cea mai vagă slăbiciune spre evocarea detaliilor meseriei, aspect pentru care unul din celebrii scriitori-chirurghi, Rabelais, și el autor ce

practică parodia și satira (există, deci, și alte rațiuni pentru comparație), a manifestat, lingvistic, în *Gargantua și Pantagruel*, o recunoscută voluptate. Pentru susținerea afirmației respective, apelăm, mai întâi, la o caracterizare excepțională, a lui Tudor Vianu, privind arta acestui scriitor, din perspectiva „seriilor neistovite de cuvinte” folosite pentru înfățișarea unui fapt sau a unei acțiuni. Următoarea laudă adusă unui fel de mâncare, a personajului numit Panurge, este raportată de Vianu la „foaia de observație a unui medic”:

„[mâncarea respectivă] desfată creierul, înveselește spiritele animale, bucură vederea, deschide pofta, delectează gustul, întărește inima, gâdilă limba, curăță fața, fortifică mușchii, liniștește sângele, ușurează diafragma, răcorește ficatul, strânge splina, mlădiază rărunchii etc.” (Vianu 1963: 116).

Exegeții operei marelui renesantist francez au atras atenția și asupra descrierilor de tip fișă de disecție anatomică a scenelor de luptă din romanele rabelaisiene; prezentăm, în continuare, ca rezultat al unei căutări proprii, descrierea unor performanțe ale comilitonilor personajului „Frère Jean” (reluăm textul original, după o ediție din 1534, postată pe internet):

„Es uns escarbouillait la cervelle, es autres rompait bras et jambes, es autres délochait les spondyles du col, es autres démoulait les reins, avalait le nez, pochait les yeux, fendait les mandibules, enfonçait les dents en la gueule, décroulait les omoplates, sphacelait les grèves, dégonçait les ischies, débezillait les faucilles. Si quelqu'un se voulait cacher entre les ceps plus épais, à icelui froissait toute l'arête du dos et l'éreinait comme un chien. Si aucun sauver se voulait en fuyant, à icelui faisait voler la tête en pièces par la commissure lambdoïde. Si quelqu'un gravait en une arbre, pensant y être en sûreté, icelui de son bâton empalait par le fondement. [...] Et si personne tant fut épris de témérité qu'il lui voulût résister en face, là montrait-il la force de ses muscles, car il leur transperçait la poitrine par le médiastin et par le coeur; à d'autres, donnant sur la faute des côtes, leur subvertissait l'estomac, et mouraient soudainement. Es autres tant fièrement frappait par le nombril qu'il leur faisait sortir les tripes. Es autres, parmi les couillens, perçait le boyau culier. Croyez que c'était le plus horrible spectacle qu'on vit onques” (cf. Rabelais [2010]; am renunțat la adnotările privind lexicul și sintagmele „tehnice”, unele creații ale autorului, adesea câte 3-4 pe un singur rând! Evidențierile prin italice ne aparțin).

Să ne reamintim că, în afara faptului că respectiva operă a lui Rabelais, antiscolastică și anticlericală, a fost în repetate rânduri interzisă, însuși scriitorului i s-a ridicat dreptul de a practica chirurgia!

3. Concluzii de etapă

3.1. În linii generale, la Vasile Voiculescu, atât în *Toate leacurile...*, cât și în *Lobocoagularea...*, putem constata prezența în (și textualizarea cantitativă prin) proiecții ale unor SPD similare: medicul pune, cu discreție, pe al doilea plan, terminologia „științei”, a „tehnicii” domeniului, în primul caz dată fiind servirea crezului său de curant prin resursele naturale și sfătuitor implicat sufletește (chiar dacă este vorba de un *dicționar*), iar, în al doilea caz, dată fiind postura de ideolog și moralist, cu atât mai mult cu cât discuția de idei este plasată într-un text beletristic, care, surprinzător, nu este abordat în cele mai multe exegeze ale literaților. În ceea ce privește analiza „contractului de comunicare” al scriitorului cu cititorii (reflectat de „contractul de lectură”), trimitem la precizările din *Preambul* (B. § 4), cu raportare la faptul că, în zona mai multor SPD urmărite, poate fi evaluată, original, terminologia medico-farmaceutică în cele două texte ale scriitorului în ceea ce privește performanța comunicativă, ca un demers de lingvistică a textului.

3.2. Ca justificare (și scuză!) pentru producerea acestui fastidios text, atât de îndepărtat de obiective ale rafinatelor exegeze asupra poeticului voiculescian și atât de diferit, în fond, de acestea, ca rezultate ale cunoașterii, reluăm câteva puncte de vedere din încercarea noastră de analiză (la care ne-am mai referit) asupra unei opere literare, textul lui I.L. Caragiale intitulat *Congresul cooperativ român*, recuperat ca unul de evaluare, empirică, a spațiilor de generare a idiotismelor și de pătrundere a acestora în discursul public (vezi în acest volum, *infra*). Am considerat că, la fel ca și pentru studii de istorie a limbii române literare, și pentru exegeze asupra beletristicii poate deveni un criteriu de analiză preocuparea pentru problema, complexă, a comunicării, prin considerarea SPD, ceea ce ar însemna orientarea spre lingvistica textului (coșeriană), cu raportare la pragmatica lingvistică, ținând seama de paralelismul „lingvistica textului” – „pragmatică lingvistică”, confruntate, original, de Brigitte Schlieben-Lange. Urmărind evoluția obiectului de studiu și elementele de analiză ale celor două abordări ale discursurilor, autoarea ajunge la concluzia că ambele domenii conduc, pe căi comparabile, alternativ, spre aceeași finalitate: „jocul de acțiune comunicativă”. Aceasta deoarece, conform studiului citat, dacă în lingvistica textului se pornește de la text și se ajunge la evaluarea acțiunii comunicative, pragmatica lingvistică pornește de la acțiunea comunicativă și ajunge la evaluarea... textului, căile diferite ducând la așa-numitul „kommunikatives Handlungsspiel” (Schlieben-Lange 1975: 117; vezi și în *Preambul*, B. § 7).

3.3. În sfârșit, nu credem că este exagerat să considerăm că, față de atenția deosebită din manuale pentru „arta literară”, ilustrată prin clișee adesea emfatiche, recomandate memorării, și care eșuează frecvent în așa-zisele „perle” ale absolvenților, lingvistica textului, respectiv pragmatica, pot sta și la baza unei anumite analize, a unor anumite opere literare, în liceu. Există, de altfel, opțiuni fundamentate și demonstrații convingătoare în acest sens. Invocând doar câteva cazuri, putem cita, de exemplu, analize ale literaturii ca discurs; ne-am oprit la două lucrări care, prin titluri chiar, ilustrează complementaritatea (dacă nu similitudinea) domeniilor numite anterior: Dominique Maingueneau, *Pragmatique pour le discours littéraire* (2005), cu analize pe un corpus de texte literare aparținând unor mari autori francezi din diverse epoci (vezi, de același, *Linguistique pour le texte littéraire*⁴, 2005), respectiv J.- Michel Adam, *La linguistique textuelle: Introduction à l'analyse textuelle des discours* (2007), în care autorul propune, printre altele, și o distribuție originală între științele limbii și stilistica literară (cu analize de text începând cu La Bruyère până la Borges).

Evident, o astfel de orientare nu se referă la rezerve în ceea ce privește studiul istoriei literaturii ca domeniu al culturii sau privind solicitarea aspectelor formative ale literaturii, ci doar la analiza, formală, doctrinară și ineficientă, a „artei scriitorilor”, care ar putea face obiectul de studiu, îndreptățit și performant, al unor forme de învățământ vocațional, tot așa cum se studiază și se însușesc și alte arte.

SURSE:

- [Anonim], *Vasile Voiculescu*; cf. /www.vasilevoiculescu.eu/;
 Constantinescu, Richard, *V. Voiculescu, medicul*; cf. /www.rostonline.org/;
 Popescu 2003 = Florentin Popescu, *Viața lui V. Voiculescu*, București, Editura VESTALA;
 Rabelais [2010], *Gargantua et Pantagruel*, Livre 1, Texte transcrit et annoté par Henri Clouzot, Conservateur de la Bibliothèque Forney, Paris, Bibliothèque Larousse, s.a.; cf. /www.fcsh.unl.pt/docentes/ Digitized by the Internet Archive in 2010 with funding from University of Ottawa;
 Voiculescu 1935 = *Toate leacurile la îndemână*, de Dr. V. Voiculescu, București, Fundația Culturală Regală «Principele Carol», colecția „Cartea Satului”;
 Voiculescu 1986 = V. Voiculescu, *Gânduri albe*, ediție și cronologie de Victor Crăciun și Radu Voiculescu; studiu introductiv, note și variante de Victor Crăciun; cu un cuvânt înainte de Șerban Cioculescu, București, Cartea Românească;
 Voiculescu 1998 = Vasile Voiculescu, *Integrala prozei literare*, ediție îngrijită, prefată și cronologie de Roxana Sorescu, București, Anastasia.

VASILE VOICULESCU: TWO PRAGMA-DISCURSIVE SPACES

Abstract: Starting from two texts by Voiculescu, the paper proposes an analysis of the pragma-discursive spaces in which the writer uses the medico-pharmaceutical terminology referring to two hypostases: a) a specialist doctor who addresses a wide audience; b) the Christian moralist writer who approaches a theme of social medicine in a SF style, addressing an erudite audience. The corpus of texts to be analysed is selected from the book "Toate leacurile la îndemână" (All the Cures at Hand) (1935), for the first hypostasis, and from the allegory-pamphlet "Lobocoagularea prefrontală" ("The Prefrontal Lobe Coagulation") (1948), for the second hypostasis.

Keywords: *pragma-discursive spaces, medico-pharmaceutical terminology, corpus.*

[Prima versiune a lucrării a fost publicată în volumul *In honorem Elvira Sorohan*, Editura Junimea, Iași, 2015 <https://editurajunimea.ro/produs/in-honorem-elvira-sorohan/>]